

ROMÂNIA ȘI RĂSCOALELE SÎRBEȘTI DIN 1875—1876

de IONEL DÎRDALĂ

Destrămarea feudalismului și începuturile capitalismului în sud-estul european au ridicat probleme noi dominației turcești în această parte a Europei. Pe de o parte, burghezia era interesată în înlăturarea monopolului turcesc și dezvoltarea liberului-schimb de mărfuri. Pe de alta, jugul turcesc, din ce în ce mai apăsător, era o piedică în calea năzuințelor popoarelor balcanice pentru libertate și independență.

Lupta dintre asupritorii otomani și popoarele asuprite din Balcani, înăbușă secole de-a rândul, va izbucni și se va desfășura cu violență în secolul al XIX-lea, sub impulsul noilor forme economice și a principiului statelor naționale independente. Interesele țărilor capitaliste se întilnesc în acest colț fumegînd al Europei transformîndu-se într-o problemă de politică internațională. Din anul 1875 reîncepe criza orientală, care durează pînă în 1878.

În vara anului 1875, în provinciile sîrbești Bosnia și Herțegovina, ca și în Bulgaria, izbucnesc răscoale populare îndreptate împotriva opresiunii feudale și a jugului turcesc.

Beii turci, alături de moșierimea bosniacă, sîrbă sau muntenegreană¹ jefuiau poporul deopotrivă. Feudalii bosniaci, constată observatorii diplomați, sînt tot atît de urîți de populație, „ba chiar mai mult“ decît funcționarii turci. Țăranului abia îi mai rămînea a patra parte din recoltă, după ce și-a dat dijmele boierului și impozitele către stat².

Jaful slujitorilor otomani și fiscalitatea turcească devin excesive, datorită proastei administrații a imperiului și a ruinei financiare³. Abuzurile și cruzimile „sînt de neînchipuit“. Toți cei care au posibilitatea jefuiesc. Funcționarii Porții, „începînd cu orice pașă“ — indiferent de rang — cu agenții lor și sfîrșind cu strîngătorii de impozite „n-au încetat să stoarcă aceste țări nenorocite“. Fiscalitatea hrăpăreață și prădalnică — relatează documentele — a devenit o „adevărată plagă și un cancer

¹ Devenită mahomedană pentru a-și păstra moșiile, după cum raportează Sturza, agentul diplomatic român la Belgrad, la 21 aug. 1875. *Documente privind Istoria Romîniei. Războiul pentru Independență*, vol. I, (Partea a II-a), București, 1954, pp. 20—21.

² *Ibidem*, p. 21.

³ „Romînul“ din 26 octombrie 1875; *Doc. răzb. ind.p.*, vol. I, partea a II-a, pp. 34—36.

al imperiului“¹. Printre răsculați se află și populația turcească sărăcită, la fel de jefuită și nemulțumită ca și populațiile slave².

Toate acestea demonstrează caracterul antifeudal al răscoalelor.

Legat de interesele capitalismului european, guvernul conservator care era la conducerea statului român în timpul răscoalelor sîrbești, nevoind să înarmeze poporul pentru a lupta împotriva jugului otoman, cum cereau interesele țării, adoptă „o poziție de neutralitate“ față de evenimentele din Serbia și în general de neintervenție în frământările politice din Balcani³. Această linie politică a guvernului conservator este susținută de Puterile Garante care se străduiesc să oprească pînă și pe serbi și muntenegreni de a participa la răscoala din Herțegovina și caută să limiteze răscoala și să restabilească „liniștea“ pe cale diplomatică⁴.

„Să cerem de la guvern să ia parte la răscoală? Ba mai bine să ne rugăm lui D-zeu să ne putem menține într-o pozițiune avantajoasă ca să nu cadă asupra noastră scînteia focului aprins în cealaltă parte a Dunării“ susține deputatul Brăiloiu. Frământările maselor populare din România fiind destul de intense în acea perioadă deputații reacționari cer vigilență pentru „a stinge răscoala de se va apropia de noi“, căci altfel poate produce efecte necalculabile și neprevăzute⁵. Teama de o răscoală internă îi îngrijora continuu pe guvernanți. Adepți ai neutralității, conservatorii se limitează doar să compătimizească suferințele răsculaților sîrbi, expuși cruzimilor turcești, precizînd însă că nu trebuie să fim decît „spectatori pasivi“ dovedindu-se astfel „lealitatea purtării noastre“ față de Poartă⁶.

Uneori guvernul se posta pe poziții ambigue dînd agenților diplomați instrucțiuni contradictorii. De exemplu, ministrul de Externe V. Boerescu scria lui I. Ghica, agentul diplomatic din Constantinopol, că „cele mai bune legături prietenești există între suveranul nostru, principele Serbiei și al Muntenegrului“ și că avem „simpatie“ pentru populațiile de pe malul celălalt al Dunării; în același timp însă el relata în continuare, că guvernul „a și luat toate măsurile necesare pentru ca răscoala de pe malul drept al Dunării să nu găsească în fapt nici ajutor, nici încurajare pe teritoriul nostru“⁷.

Pentru consolidarea internă a neutralității, guvernul propune parlamentului un regim de economii la înzestrarea armatei, tocmai cînd

¹ *Doc. răzb. indep.*, p. 21. Vezi și raportul din Petersburg, din 24 iulie 1875, al agentului diplomatic (girant) Emil I. Ghica (*Ibidem*, pp. 4—5). Șase sate din Herțegovina s-au răscolit pe chestiunea impozitelor, raportează I. Ghica, agentul diplomatic din Constantinopol la 16 iulie 1875 (*Ibidem*, p. 3).

² *Ibidem*, pp. 1—2.

³ „Situția noastră politică“ ne impune „o strictă neutralitate“ după cum „nu trebuie să uităm nici ceea ce datorim nouă înșine și Puterilor Garante“, susține G. Erătianu, în ședința parlamentului din 25 noiembrie 1875. (*Doc. răzb. indep.*, I, partea a II-a, pp. 41—48).

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, pp. 43—44.

⁶ *Ibidem*, p. 11.

⁷ *Ibidem*, partea a II-a, pp. 12—13.

aspirațiile poporului și legăturile cu răsculații sîrbi și muntenegreni ne obligau la o politică de înarmare.

Unii deputați liberali au criticat în parlament această atitudine anti-națională a guvernului. Deputatul D. G. Meitani arată că guvernul tocmai „astăzi cînd tunul bubuie în apropiere, cînd sîngele curge și vopsește pămîntul, cînd zdrențe de carne omenească acoperă pămîntul din Erzegovina” și-a propus un regim de economii la Ministerul de Război. „Cînd avem aceleași vederi și tendințe, cînd aceleași speranțe, același viitor ne surîde, nu putem sta în amotîre și nepăsare. Nu ne putem învălui în fatalismul oriental, privind cu sînge rece ce se petrece în jurul nostru... Nu, vederea aceasta nu o împărtășește țara!” subliniază, pe bună dreptate, Meitani¹. Acest deputat arată că în asemenea situație, de însemnătate deosebită, națiunea trebuie să îndeplinească rolul său istoric, iar reprezentanții săi să ia atitudine față de jertfele populațiilor sîrbești.

Adversarii guvernului conservator atacă deschis prin presă politica de nepăsare a acestuia față de frămîntările de peste Dunăre. Ei îmbrățișează cu căldură lupta bosniacilor și herțegovinenilor și salută răsturnarea guvernului sîrb de la Belgrad, supus ordinelor guvernului austriac, ca și voința noului guvern hotărît să sprijine pe frații lor din Bosnia și Herțegovina².

Față de presiunile opoziției liberale, Carol este obligat la începutul lunii februarie 1876, să impună o remaniere formală de guvern. Dar această remaniere n-a rezolvat problemele de politică internă și externă ale guvernului.

Între timp, evenimentele din Balcani se precipitau. Serbia face pregătiri pentru ajutorarea răsculaților din Bosnia și Herțegovina. Această stare de lucruri mărește îngrijorarea guvernului conservator, rămas credincios politicii austriace. Intrarea Serbiei în acțiune va aduce noi complicații politicii de neutralitate prin faptul că guvernul continua să se situeze pe poziția de spectator față de un popor de care românii erau legați prin tradiții istorice și simpatii.

Din Petersburg. Ghica, girantul agenției diplomatice, la 12 martie 1876, anunță guvernul român de intenția Muntenegrului de a sprijini pe răsculați. În același timp, Ignatiev, ambasadorul rus la Constaninopol, telegrafiază că turcii concentrează trupe pentru a năvăli în Muntenegru: acest lucru a determinat pe prințul Gorceakov să convoace pe reprezentanții marilor puteri la Petersburg, pentru a împiedica Poarta să provoace noi complicații³.

Față de noile evenimente, politica guvernului conservator nu mai corespundea necesităților timpului. Se resimte nevoia unei orientări în spiritul năzuințelor poporului român de eliberare de sub turci și de simpatie pentru popoarele subjugate din Balcani. Toate încercările guvernului L. Catargiu de a se menține la putere, în mijlocul acestor

¹ *Doc. răzb. indep.*, partea a II-a, p. 41.

² *Ibidem*, pp. 23-25.

³ *Ibidem*, p. 134.

evenimente, rămân fără rezultate. În primele zile ale lui aprilie, L. Catargiu este obligat să-și prezinte demisia cabinetului. Dar și guvernul conservator prezidat de generalul Florescu, care i-a urmat timp de câteva săptămâni, a dus tot o politică de neutralitate. Ba mai mult, la 27 aprilie 1876, venind la putere guvernul de coaliție condus de Manolache Costache Epureanu, în care predominau liberalii radicali — adică tocmai cei care criticaseră orientarea spre neutralitate a conservatorilor — în mod surprinzător, declară de la început că, față de „tulburările care frământă malul drept al Dunării”, noul cabinet este constrins de diversitatea intereselor și instabilitatea politică europeană, „mai mult ca oricând să păstreze cea mai strictă neutralitate”¹.

Între timp se răsculaseră și bulgarii, pentru scuturarea jugului otoman iar între marile puteri se purtau discuții pentru a determina Poarta să accepte un program de reforme în favoarea răsculaților sârbi și bulgari.

În aceste împrejurări, Serbia se pregătește să vină în ajutorul răsculaților și la 18 iunie 1876, principele Milan dă proclamația către popor și începe războiul².

Poporul român era sufletește alături de frații lui din Peninsula Balcanică. „România și Serbia, scrie Nelidov, în memoriile sale, ardeau de nerăbdare să rupă legăturile lor de dependență și să dea ajutor la eliberarea fraților supuși sultanului”. Cei doi agenți la Constantinopol — Ioan Ghica și Magazinovici „alergau continuu la ambasada rusă și urmăreau cu ardoare evenimentele”³.

Încă din martie, Al. Catargiu, unchiul principelui Milan al Serbiei, comunicase lui Carol că va începe acest război, la care spera că România nu se va mărgini la rolul de simplu spectator, mai ales că ambele țări aveau interesul de a se elibera de sub suveranitatea turcească⁴ Carol, tributar intereselor germane, nu era încântat însă de această perspectivă.

La sfârșitul lunii iunie 1876, principele Milan a încercat din nou să obțină sprijinul armat al României. Răspunsul guvernului român a rămas însă același, cu toate că, de data aceasta, ajutorul fusese cerut prin Magazinovici, un vechi prieten al cercurilor politice românești⁵.

Expectativa guvernului român, în aceste grele împrejurări pentru sârbi, nemulțumește profund pe Iovan Ristici, primul-ministru al Serbiei, care, în baza tratatului de alianță din 1868, așteaptă o participare imediată a României, la război⁶.

¹ *Doc. răzb. indep.*, pp. 147 (121).

² *Ibidem*, pp. 209—210.

³ Nelidov M., *Souvenirs d'avant et d'après la guerre de 1877—1878*, în „Revue de deux mondes”, Paris, 1915, vol. III, p. 311 M. Nelidov își însemnează amintirile privitoare la aceste evenimente în calitatea oficială de consilier al ambasadei ruse din Constantinopol, în timpul lui Ignatiev. Când ambasadorul lipsea, el îndeplinea misiunea șefului său în calitate de însărcinat de afaceri. (După însemnările personale, *op. cit.*, p. 302).

⁴ *Aus dem Leben König Karls von Rumänien*, vol. III, p. 15.

⁵ *Ibidem*, p. 46.

⁶ Ristici Iovan, *Spoljasnji odnošji Srbije Novijege vremena. Prön knjiga 1848—1860. Druga knjiga 1860—1868*, Beograd, 1887, pp. 169—170.

„Serbia se simțea părăsită — arată Ristici în memoriile sale — în aceste vremuri grele, Serbia, n-are dintre aliați decît pe muntenegreii și sîrbii răsculați din Bosnia și Herțegovina“¹.

În acele împrejurări Serbia dorea să obțină din partea guvernului român un sprijin efectiv. „Ce va face România dacă vapoarele de război turcești vor urca pe Dunăre pentru a ataca Serbia, folosind apele malului românesc? Ce veți face dacă obuzele sîrbești vor ajunge în teritoriul român, bateriile sîrbești fiind așezate la locul cel mai strîmt al trecerii“?, a întrebat principele Milan pe agentul nostru diplomatic².

Între timp, la 29 iunie 1876, camera deputaților votase convenția comercială cu Austria. În felul acesta, guvernul austro-ungar, direct interesat în circulația mărfurilor pe Dunăre, ca și conservatorii romîni, obțin din partea Puterilor Garante și a Turciei neutralizarea Dunării, pe porțiunea graniței sîrbo-romîne, între Negotin și Virciorova. Guvernul sîrb, prin M. A. Petronievici, agentul diplomatic al Serbiei la București, se declară mulțumit cu această soluție. Ristici, președintele guvernului, e chiar încîntat de această măsură, sperînd o colaborare mai bună. Mai mult încă, sîrbii hotărîsc să respecte această neutralitate, neatacînd Turcia pe această cale și nici insula Ada-Kaleh³. Dar cînd văd că guvernul român fortifică gura Timocului, la Gruia, cu un corp de observație, sub comanda colonelului Cerchez, se tem că această neutralitate să nu fie numai în favoarea Turciei. Turcii, la rîndul lor, considerînd că neutralitatea e numai în folosul Serbiei, nu vor să renunțe la un punct atît de strategic cum este Dunărea⁴, pe această porțiune. Nerespectarea „neutralizării Dunării“ — scria la 26 iunie 1876 M. Kogălniceanu, ministrul de Externe, „face să sufere comerțul tuturor națiunilor și al nostru în special“⁵. Tranzacțiile comerciale ale mării burghezii occidentale erau întrerupte ca și schimburile noastre. În fața presiunilor mării burghezii europene, Turcia trebuia să cedeze și să accepte neutralizarea Dunării. Ca o completare, Austria neutralizează Adriatica, la începutul lunii iulie 1876.

Turcia nu acceptă nici un fel de reforme în favoarea popoarelor răscluate din Balcani, din contră intensifică represiunile sîngeroase. În fața agravării situației, Rusia — spre deosebire de puterile apusene care doreau menținerea integrității Imperiului otoman — urmărind slăbirea Porții otomane și eliberarea popoarelor asuprite de turci, ia măsuri de intensificarea ajutorării sîrbilor și în general a răsculaților de peste Dunăre. Opinia publică rusă era însă totodată nemulțumită de poziția neutră a guvernului român; ea dorea ca romîni să participe activ, alături de sîrbi, pentru cucerirea independenței. La Petersburg — raportează Emil Ghica la 8 iulie 1876, ministrului nostru de Externe — neutralitatea Romîniei „întîmpină puține simpatii, chiar în clasele

¹ Ristici Iovan, *op. cit.*, p. 307.

² *Doc. răzbl. indep.*, I, partea a II-a, p. 237.

³ *Ibidem*, p. 238.

⁴ *Ibidem*, pp. 241—242.

⁵ *Ibidem*, p. 231.

luminate. Fiecare mă întreabă cum stăm cu înarmarea și când [o] să intrăm în luptă; și fiecare părea uimit când îi răspundeam că interesele noastre ne impun să rămînem străini războiului cu toate simpatiile pe care ni le trezesc populațiile creștine ale Orientului“. Chiar și la Ministerul de Externe rus i s-a reproșat reprezentantului nostru: „Hotărît, sînteți prea egoiști... toată lumea se frămîntă în jurul vostru și voi vreți să vă bucurați de calmul cel mai complet“¹. De altfel și la Semlin — Sturza, agentul diplomatic al Romîniei era informat că „atitudinea noastră față de Serbia este socotită la Petersburg dușmănoasă și că nu sîntem scutiți de loviturile cele mai amare și chiar cele mai amenințătoare“².

În aceste împrejurări, față de opinia publică din țară — care dorea o cooperare cu sîrbii împotriva Porții otomane — ca și față de răspunderea pe care și-o asuma față de ruși și sîrbi, guvernul romîn caută să completeze inacțiunea armată prin alte ajutoare.

Împotriva tuturor suspiciunilor anglo-turcești, neoficial, înlesnește trecerea voluntarilor din Rusia, pentru Serbia, în grupuri mici, a armelor și a munițiilor. În țară se fac neobservate acțiunile de înrolarea voluntarilor și ajutor financiar, ale comitetelor sîrbești și bulgare.

La 21 iunie 1876. Kogălniceanu era informat că sîrbii au înrolat circa 1 500 oameni dintre lucrătorii de la construcția drumului de fier Predeal—Ploiești³, iar patru zile mai tîrziu, Sturza raportează din Belgrad că sîrbilor le-a sosit din Germania o însemnată cantitate de arme, care se bănuiește a fi fost transportată prin Romînia⁴. În același timp, ministrul Afacerilor Străine, semnaleză agentului romîn la Viena, Bălăceanu, că o altă cantitate de arme a fost oprită la Ungheni. Nu se știa atunci dacă noul stoc conține tunuri sau puști; în orice caz, o comisiune specială a fost însărcinată să facă o anchetă. „Sîntem hotărîți să oprim orice trecere de arme sau munițiuni destinate Serbiei“⁵ declara oficial Kogălniceanu lui Bălăceanu, pentru ca agentul nostru să aibă cu ce lîrăni opinia publică austriacă, ostilă acțiunii sîrbești. Însuși ambasadorul Angliei la Viena era de părere, că o neutralitate absolută în vremea aceea era imposibilă⁶. Costaforu aflase și el că 18 tunuri Krupp trec prin Romînia în Serbia și cerea o precizare Ministerului Afacerilor Străine⁷. În același timp, St. John, consulul englez din București este informat telegrafic de ambasadorul Angliei la Viena că mai multe transporturi de arme (40 000 de puști) și muniții de război, destinate

¹ *Doc. răzb. indep.*, pp. 274—276.

² *Ibidem*, pp. 274—276.

³ *Documente oficiale, Neutralitatea Romîniei, Neutralitatea Dunării, Diverse...*, București, 1876, p. 34. Cf. N. Iorga, *La Russie en Orient de 1875—1878, d'après les confessions de M. Nelidov*, București, 1916, p. 5, 179; *Doc. răzb. indep.*, I, partea a II-a, p. 218.

⁴ N. Iorga, *op. cit.*, p. 187.

⁵ *Documente oficiale...*, p. 36. Cf. Iorga, *op. cit.*, pp. 187—188; *Doc. răzb. indep.*, I, partea a II-a, pp. 244 și 254.

⁶ N. Iorga, *op. cit.*, pp. 192—193; *Doc. răzb. indep.*, I, partea a II-a, p. 235.

⁷ *Doc. răzb. indep.*, I, partea a II-a, p. 235.

Serbiei, au traversat teritoriul român și că pe același drum au trecut în Serbia și un mare număr de supuși ruși¹.

În fața acestei grave amenințări, Kogălniceanu însărcinează pe agenții diplomați români să „desmintă” aceste zvonuri guvernelor pe lângă care sînt acreditați, adăugînd că „nu putem împiedica trecerea unor indivizi înzestrați cu pașapoarte în regulă”.

Ororile săvîrșite de turci împotriva răsculaților, sirbi și bulgari, avînd un răsunset tot mai puternic în România, puneau guvernul într-o situație gravă. În stare de alarmă, Kogălniceanu, la 20 iulie 1876, prin agenții săi diplomați cerea guvernelor Puterilor Garante să intervină în favoarea răsculaților. Întrucît guvernul român nu poate rezista vreme îndelungată la presiunile „unei întregi populații care-și vede frații săi masacrați” și îi este cu neputință să rămînă nepăsător la „strigătele de durere” de peste Dunăre. „Puneți în relief — scria Kogălniceanu — faptul că frămîntarea în sinul poporului nostru crește pe zi ce trece, că un mare partid politic de la noi s-a și pronunțat categoric în favoarea creștinilor, că armata romînă freamătă sub jugul disciplinei, doritoare să ia parte la luptă”². Ca să încurajeze pe sirbi, Kogălniceanu cere lui Sturza, agentul diplomatic pe lângă guvernul sîrb, să comunice ministrului de Externe al Serbiei demersul său pe lângă marile puteri³.

Dar Turcia nu se lăsa intimidată de note diplomatice. O săptămînă mai tîrziu, Iovan Ristici, primul-ministru al Serbiei și ministru de Externe, comunica guvernului român, prin Sturza, grozăviile la care turcii continuă a se deda împotriva răsculaților³.

Atitudinea energică a lui Kogălniceanu în favoarea unei acțiuni comune cu răsculații i-a adus însă înlăturarea din guvern. Deși Kogălniceanu a fost îndepărtat, noul guvern liberal format la 24 iulie 1876 este privit cu neîncredere în străinătate și considerat ca devotat Rusiei⁴.

Noul guvern liberal se desolidarizează de acțiunile lui Kogălniceanu, se declară adept al neutralității, dar pe ascuns intensifică ajutoarele pentru Serbia. El înlesnește trecerea din Rusia în Serbia, a transporturilor de arme și voluntari și a ambulanțelor sanitare și asigură ospitalitatea refugiaților sirbi pe teritoriul țării, ceea ce aduce o agravare a relațiilor politice cu Turcia și în special cu Anglia, protectoarea ei, care se îngrijora tot mai mult de o eventuală dezmembrare a Imperiului otoman.

La 2 august 1876, după o serie de informații parvenite Porții, Savfet-Pașa, ministrul de Externe, comunică agentului diplomatic român la Constantinopol că un transport de 60 000 de puști și muniții cumpărate din Germania ar fi trecut prin „Principatele Unite” spre Serbia⁵. În urma instrucțiunilor primite de la guvern, generalul Ghica răspunde că

¹ *Documente oficiale...*, pp. 281—282.

² *Ibidem*, pp. 292—294.

³ *Ibidem*, p. 295.

⁴ *Ibidem*, pp. 301—303.

⁵ *Ibidem*, p. 308 (394).

⁶ *Ibidem*, p. 278.

un asemenea transport n-ar fi putut trece neobservat, iar guvernul român a luat cele mai severe măsuri pentru preîntâmpinarea lui, în eventualitatea că ar mai putea trece.

Pe teatrele de luptă, după unele succese obținute la începutul războiului, sîrbii rezistă tot mai greu. Erau hotărîți însă să susțină lupta vreme îndelungată și să uimească Europa cu forța lor de rezistență.

Pe Valea Timocului, corpul de armată de sub comanda lui Leșamin, care avea foarte mulți romîni, respinge un număr însemnat de atacuri sîngeroase. La începutul lunii august, situația armatei sîrbești se agrava. După deschiderea liniei Zaicar—Bregova, de frica turcilor, populația din ținutul Crainei se refugiază peste Dunăre în România. Ea este foarte bine primită aici.

Ceva mai mult, miile de refugiați sîrbi, după declarațiile prefectului de Mehedinți, sînt încartiruiți de populația romînească¹, în timp ce guvernul român aprobă un credit de 10 pînă la 20 000 de lei pentru ajutorarea lor.

Guvernul român trimite, prin Crucea Roșie, în Serbia, pe riscurile sale, o ambulanță sanitară romînă însoțită de un personal compus din 12 medici și farmaciști². Pentru ca această ambulanță să nu sufere nici o întirziere pe drum și să treacă cît mai grabnic la Cladova, unde era așteptată de autoritățile sîrbești, ministrul de Interne ordonă telegrafic prefectului de Mehedinți să acorde tot sprijinul.

Pe de altă parte, N. Ionescu, noul ministru de Externe, anunță pe agentul român din Petersburg, că se acordă toate înlesnirile trecerii ambulanțelor rusești în Serbia.

Societatea romînă de Cruce Roșie strîngea continuu fonduri pentru ajutorarea răniților aduși în România³. Nevoia de ajutoare se simte tot mai mult. Trenurile romînești transportau zilnic de la Ungheni la Virciorova numeroși voluntari ruși și arme. Pînă la 7 septembrie trecuseră în Serbia 15 000 de voluntari, înrolați de comitetele slave din Moscova și Petersburg⁴.

După această dată, transporturile se intensifică. „Trebuie să se închidă ochii la trecerea ajutoarelor rusești“, cere agentul român din Petersburg, guvernului său, și „mai ales trebuie să se evite ca neutralitatea noastră să pară a fi mai simpatică Turcilor decît creștinilor“⁵. Toate transporturile de arme și voluntari pentru Serbia au ajuns la destinația lor⁶.

Între timp, la 2 noiembrie 1876, Poarta a admis răsculaților un armistițiu pe cinci luni. Acest armistițiu restabilește pentru un timp liniștea în țară.

¹ *Documente oficiale...*, p. 305.

² *Ibidem*, p. 280.

³ *Ibidem*, p. 312.

⁴ *Aus dem Leben*, III, p. 59.

⁵ N. Iorga, *op. cit.*, pp. 225—226.

⁶ *Aus dem Leben*, III, pp. 62—63.

Spiritul de fraternitate al maselor populare ruse, cu popoarele răsculate, influențat de democrații-revoluționari, în frunte cu Cernișevski și Dobroliubov, a continuat să se manifeste, chiar după încetarea ostilităților dintre turci și răsculați, prin plecarea unui mare număr de revoluționari ruși, în Bosnia, Herțegovina și Serbia. Cifre însemnate de soldați, ofiteri, medici ca și armament se îndreaptă, prin România, spre teatrul viitorului război¹.

De la începutul răzcoalelor, sîrbii nu și-au pierdut încrederea în poporul român de la care sperau un sprijin eficient, un ajutor armat, întrucît ambele popoare aveau de luptat împotriva aceluiași jug, pentru a-și cuceri independența. Deși poporul român, pentru a înlătura jugul otoman, dorea să intre în luptă alături de sîrbi și de celelalte popoare asuprite din Balcani, guvernul refuzînd sprijinul armat s-a limitat la un ajutor secundar, îngăduind trecerea peste teritoriul Romîniei a voluntarilor și armamentului pentru Serbia. Poporul român, simpatizînd cu lupta de eliberare a sîrbilor, în afară de faptul că a făcut mereu presiuni asupra guvernului pentru a-l determina să adopte o poziție favorabilă răsculaților, a contribuit din plin la alinarea suferințelor refugiaților de peste Dunăre. În războiul din 1877—1878, cu sprijinul efectiv al armatei ruse, atît România cît și Serbia și Muntenegru și-au cucerit independența. Independența le-a fost recunoscută de puterile europene prin Tratatul de la Berlin din iulie 1878. Mai grea a rămas situația Bosniei și Herțegovinei, care au fost trecute temporar în administrația Austro-Ungariei.

¹ P. Constantinescu-Iasi, *Studii Istorice Romîno-bulgare*, Editura Academiei R.P.R., 1956, p. 177, după P. R. Fortunatov, *Războiul din 1877—1878 și eliberarea Bulgariei*, Moscova, 1950, pp. 42—43.